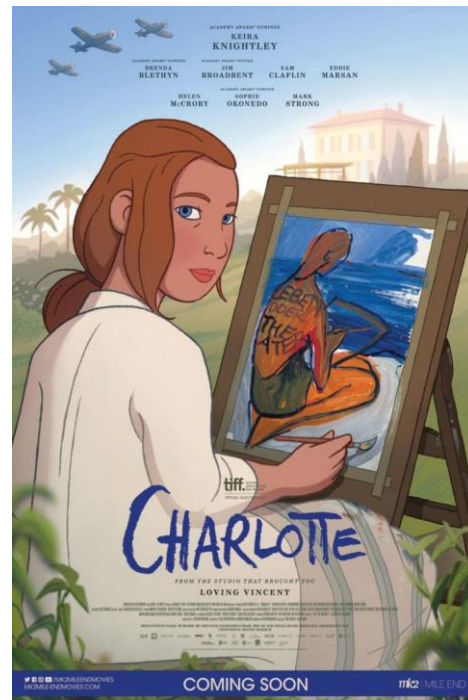

CHARLOTTE

Proposta didàctica de Ramon Breu

SINOPSI

Aquesta és la història de Charlotte Salomon, una gran figura de l'art del segle XX, menys coneguda del que hauria de ser, relatada a través d'una animació que captura la lluminositat de les seves pintures, realitzades en els obscurs temps del nazisme.

Charlotte Salomon fou una jove pintora alemanya d'origen jueu, amb unes complicades relacions familiars, que es va veure obligada a fugir del seu país cap al refugi aparent de França davant l'ascens del nazisme. Conscient que amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial la seva vida corria perill, es va dedicar a documentar frenèticament amb la seva pintura la llum del Mediterrani, amb la finalitat de deixar el seu llegat al món. Els més de 1000 dibuixos amb els que Charlotte va representar la seva vida són avui considerats per alguns especialistes com la primera novel·la gràfica de la història.

FITXA DE LA PEL·LÍCULA

Títol original: *Charlotte*

Any: 2021

Països: Canadà, França, Bèlgica.

Durada: 92 minuts

Direcció: Tahir Rana, Éric Warin.

Guió: Erik Rutherford, David Bezmogis. Basat en els dibuixos de Charlotte Salomon *Vida o teatre?*

Producció: Keira Knightley, Marion Cotillard i altres.

Efectes visuals: Susan Armstrong

Muntatge: Roderick Deogrades, Sam Patterson

Música: Michelino Bisceglia

Distribució: Movistar

Intèrprets (veus) : Keira Knightley (Charlotte Salomon); Brenda Brethyn (Àvia); Jim Broadbent (Avi); Sam Claflin (Alexander Nagler); Henry Czerny (Dr. Moridis); Eddie Marsan (Albert Salomon); Helen McCrory (Paula); Sophie Okonedo (Ottile Moore); Mark Strong (Alfred Wolfsohn).

PANTALLA D'ACTIVITATS

1. Escribeu la sinopsi de *Charlotte*.
2. Per què entren els nazis a la sala de concert on actua la Paula?
3. Qui és la Ottile Moore i per què convida la Charlotte i els seus avis a casa seva?
4. Per què van fer fora la Charlotte de l'Escola de Belles Arts de Berlín?
5. Què vol dir que els bancs del parc només s'hi podien asseure els aris?
6. El pianista Alfred Wolfsohn vol publicar un llibre il·lustrat pels dibuixos de la Charlotte. De què tracta el llibre?
7. Quins problemes de salut mental té l'àvia de la protagonista? Quins altres membres de la família n'havien tingut?
8. La Charlotte i els seus avis eren a França fugint del nazisme. Com és que, de sobte, França ja no és lloc segur per als jueus?
9. Molts jueus que marxaven d'Alemanya duïen al seu equipatge una ampolla de Veronal per suïcidar-se en cas de ser detinguts. La Charlotte fa servir el verí amb el seu avi. Què et sembla? Intenta fer una recerca per saber el motiu principal que va dur a la Charlotte a enverinar el seu avi (sembla que hi havia abusos de l'avi cap a la noia).
10. Qui és l'Alexander? Què feia a casa de l'Ottile?

LLENGUATGE I TÈCNiques AUDIOVISUALS

1. Durant tot el film observem nombrosos primers plans de la Charlotte. Fixa't, però, en els dels minut 7. Què ens expressa aquest tipus de pla?
2. Com ens indica la història el pas del temps? Creus que hi ha altres maneres cinematogràfiques de fer-ho? Quines?
3. Què n'opines de la forma en què veiem com es van elaborant els dibuixos de la Charlotte? Ho havies vist abans?
4. En determinats moments de la pel·lícula veiem plans de detall de les mans de la protagonista. Què és un pla de detall i què ens vol transmetre?
5. Recorda el darrer instant: els nazis s'emporten l'Alexander i la Charlotte, però nosaltres no ho veiem. En pantalla només apareix el paisatge desert. Què es pretenia amb aquesta manera d'explicar una situació tan tràgica? Dóna la teva opinió al respecte.

TRÀVELING DE LECTURES

CHARLOTTE SALOMON O L'ART COM A REFUGI DE VIDA

Charlotte Salomon va ser una artista alemanya jueva, la vida de la qual va estar marcada per la consecució de suïcidis a la família per part de mare (vuit; sis dels quals eren dones) i per crear una obra artística immensa composta per 1.325 pintures a l'aiguada (una tècnica molt semblant a l'aquarel·la); el seu aixopluc per escapolir-se de la mort fins que, malauradament, va ser deportada a Auschwitz.

L'artista va néixer a Berlín el 1917. Filla de Franziska Grunwald, infermera de professió, i Albert Salomon, professor a la universitat i el primer metge que va identificar el càncer de mama i precursor del que ara es coneix com a mamografia.

El nom de Charlotte li va posar la mare en record a la seva germana bessona. La tia Charlotte es va suïcidar l'any 1913. Aleshores, Franziska es començà a deprimir i a obsessionar també amb la mort fins que l'any 1926 també es va suïcidar. A Charlotte se li va amagar la veritable raó de la mort de la mare. Li van anunciar que havia mort de grip i no se'n parlà més. Mutisme, mentida i tabú per a un trastorn mental com és la depressió plena de prejudicis, encara avui dia.

L'any 1930, Albert Salomon va contraure matrimoni amb Paula Lindberg; una coneguda contralt a l'Alemanya de l'època, que va esdevenir la madrastra de la Charlotte. "Es tanca en el dibuix, gairebé religiosament", deia Lindberg de la seva fillastra. La introversió creixent, la melangia i la hipersensibilitat començaran a infiltrar-se en la noia des de ben entrada la infància. Charlotte Salomon va créixer en una llar que s'envoltava d'art, humanitats i pensament. Conegudes

personalitats de l'època es relacionaven amb la família, com ara Albert Einstein, Leo Baeck, Albert Schweitzer i Erich Mendelsohn.

L'any 1933 Adolf Hitler és nomenat canceller d'Alemanya tot iniciant la persecució contra la població jueva. És aleshores quan Albert Salomon va haver d'abandonar la seva feina a la universitat i Lindberg, cancel·lar concerts que tenia previstos a diverses capitals europees. El setembre d'aquell any, la Charlotte refusa de tornar a escola.

L'interès pel dibuix esclata dins seu aquells anys fins que el 1936 accedeix a l'Acadèmia de les Arts de Berlín. Un fet insòlit, ja que l'acadèmia només admetia persones considerades àries. El seu caràcter "reservat i modest, pel qual no suposava cap amenaça cap als seus companys nois aris" sembla que va ser el detonant per a la seva admissió. El 1938 Charlotte guanyà el primer premi en un concurs de l'Acadèmia. No obstant això, no li van poder donar el premi perquè ella era jueva: l'escola hauria estat acusada de filosemita i, la noia, massa exposada a detencions. Rebrà el premi una altra alumna encara que no li corresponguin els mèrits.

Durant aquesta època entrà a la vida de Charlotte una persona que serà crucial per a ella: Alfred Wolfshon, que va ser el professor particular de cant de la madrastra de Charlotte. De seguida, la jove s'hi sent atreta. Alguns escrits parlen d'ell com el seu amor platònic, fins i tot, obsessiu. D'altres, hi estableixen una relació més aviat intel·lectual. Sigui com sigui, el que comparteixen és l'amor a l'art. La pintura, per part de Charlotte; el cant, per part d'Alfred. S'hi capbussen tot cercant un refugi de pau per als seus monstres. Charlotte maldava per sobreviure a la nissaga familiar suïcida i, Alfred, havia sobreviscut literalment entre una pila de morts a les trinxeres durant la Primera Guerra Mundial. A més, tots dos comparteixen estats d'eufòria i tristesa.

Després del terror patit durant la nit del 9 de novembre de 1938: Kristallnacht (La Nit dels Vidres Trencats), van detenir el pare de Charlotte i el van portar a un camp de concentració prop de Berlín. Decideixen enviar la filla a Villefranche-sur-mer, al sud de l'Estat francès, on els avis materns s'havien exiliat uns anys abans. Abans de fugir de Berlín, Adolf Wolfshon diu a la noia: "No oblidis mai que crec en tu". Aquestes paraules ressonaran amb força dins ells per sempre més.

L'any 1939 l'àvia de Charlotte es va intentar suïcidar. És aleshores quan l'avi ja no pot mantenir més el silenci: li desvetlla l'història de morts voluntàries a la família. La noia comença a comprendre la raresa i la melancolia que l'habita des de sempre. La por desmesurada que l'abandonin, la certesa de ser rebutjada per tothom, les llàgrimes de la seva mare.

Charlotte Salomon i els avis van marxar a Niça el 1940, a viure a la finca l'Ermitage. La propietària era Ottilie Moore, una dona nord-americana multimilionària que va acollir refugiades jueves durant la Segona Guerra Mundial. A l'Ermitage hi vivien òrfenes, dones embarassades i l'avi i l'àvia de Charlotte. L'àvia no es refà de la depressió ni del dol de les pèrdues familiars, i el 5 de març del mateix any se suïcidà. Poc després, la Gestapo es va emportar Charlotte i el seu avi al camp d'internament de Gurs. Decideixen alliberar-los i a la tornada a

Niça, Salomon pateix depressió. El Doctor Moridis, el seu metge, espantat per l'estat de la noia, li va receptar l'art com a única cura possible: "pinta, Charlotte, no deixis de pintar".

I així va fer. Charlotte viurà per crear. Va llogar una habitació d'hotel i entre 1940 i 1942 hi creà la seva obra mestra amb delit: *Vida o teatre?* Un cop enllestida, li va entregar al Doctor Moridis perquè li fes arribar a Otilie Moore. I quan l'hi lliura, l'avis: "és tota la meua vida".

Charlotte va tornar a l'apartament amb el seu avi, que va morir. Les causes de la mort no estan clares. Es contempla la possibilitat que fos enverinat per la mateixa Charlotte, amb qui mantenien una relació estranya. No se sap si tot és ficció.

En aquells moments, la casa de l'Ermitage ja estava buida. Otilie Moore, a causa de l'escalada bèl·lica de la Segona Guerra Mundial, havia tornat l'any anterior als Estats Units amb alguns infants. Charlotte es va instal·lar a la casa solitària i hi va conèixer el que després serà el seu marit; Alexander Nagler, un refugiat jueu austríac.

Sembla que un ciutadà francès els va delatar i el 23 de setembre de 1943 un camió de la Gestapo va demanar per la casa de l'Ermitage. Els van retenir i l'octubre, els van dur al camp de concentració d'Auschwitz. Ella, embarassada de cinc mesos, va ser assassinada a la cambra de gas el 10 d'octubre del 1943. Ell va morir l'any següent degut a l'esgotament dels treballs forçats.

Charlotte Salomon ho va aconseguir: va sobreviure al destí fatídic que li havia estat designat a la família. Es va salvar malgrat les ferides i també amb elles. Va ser resilient. Com Boris Cyrulnik, supervivent a l'holocaust nazi, neuropsiquiatra i pare de la teoria de la resiliència a l'Estat francès, diu: "no existeix resiliència si el dolor no es metamorfosa i li atribuïm un significat".

Charlotte va transformar tot el seu dolor en art i amb escriu. A l'obra catàrtica *Vida o teatre?* narra la història de la seva família. Sense cap mena de dubte és una obra autobiogràfica, fins i tot psicoanalítica, malgrat hi posi altres noms als personatges que hi apareixen. Ella mateixa en diu "he sigut tots els personatges de la meua peça...".

És una obra també de reconciliació entre Charlotte i la seva família: "Vaig esdevenir la meua mare, la meua àvia, de fet, era tots els personatges que surten a la meua obra. Vaig aprendre a fer tots els seus camins i a ser tots ells".

L'art és l'única possibilitat de vida per a la noia i li conferirà la llibertat interior necessària amb què trobi sentit a la seva existència. Citant Víctor Frankl, supervivent de l'holocaust jueu i neuròleg i psiquiatre creador del mètode psicoterapèutic de la logoteràpia: "l'ésser humà interiorment pot ser més fort que el seu destí extern".

David Foenkinos, escriptor que va investigar profundament la figura de Charlotte Salomon i autor del llibre *Charlotte*, assegura que Salomon ha estat una prodigiosa de la pintura i que no ha estat prou reconeguda a l'Estat francès, ni

tan sols a la mateixa Alemanya. L'escriptor valora de la seva obra la dimensió autobiogràfica, però també la poètica i moderna.

Vida o teatre? s'emmarca dins el corrent avantguardista expressionista alemany. S'hi expressava el moment d'angoixa social i s'experimentava amb la barreja d'arts plàstiques, literatura, música i cinema.

A l'obra de Charlotte Salomon hi conflueixen pintura, teatre (format d'opereta alemanya o singspiel) literatura i música. A la pintura l'artista emprà tres colors predominants: blau, groc i vermell. Sovint hi fa l'ullet al cinema; recordant Metròpolis de Fritz Lang, i a la novel·la gràfica o còmic. Com a obra de teatre, s'estructura en pròleg, part principal i epíleg. Els personatges són la família de la Charlotte però amb noms ficticis. Cada aiguada és acompanyada per un text on l'artista emprà un llenguatge molt modern i elaborat i, música, habitualment òpera de Schubert.

Som davant d'una artista innovadora per a qui la seva creació va ser la seva salvació. Com Foenkino subratlla "hi havia tanta poesia en ella. Aquella poesia que fa que un ésser humà sigui capaç de salvar-se per la llum de la creació".

Susana Vázquez Badia "Charlotte Salomon o l'art com a refugi de vida" Directa 19-12-2018.

Activitats

1. Quins aspectes de la vida de la Charlotte Salomon dels quals ens informa l'article, no apareixen a la pel·lícula?
2. Per què es conegut el doctor Salomon?
3. ¿Què ens explica de l'Alemanya nazi el fet que a la Charlotte no li van poder donar un premi de l'Acadèmia de Belles Arts per ser jueva?
4. Fes una recerca i defineix la paraula *resiliència*.
5. Explica les característiques de l'expressionisme de la qual la Charlotte Salomon és representant.

LA PERSECUCIÓ DELS JUEUS

La primavera del 1940, l'exèrcit alemany va establir un altre camp de concentració, aquest a Auschwitz, el nom germànic d'una ciutat polonesa de l'Alta Silèsia. Allà, als dos camps pròxims muntats els mesos següents, hi va morir almenys un milió de persones fins al gener del 1945, quan hi van arribar els soldats soviètics. Entre els morts hi havia tota la família de Violeta Friedman, llavors una noia de 14 anys, jueva hongaresa i supervivent d'Auschwitz:

"La mateixa nit de l'arribada van portar els meus pares, els meus avis materns, als qui adorava, a la càmera de gas, aquests són els records més dolorosos, més intensos."

L'antisemitisme no era pas un fet nou a Alemanya, però tampoc a Rússia, Polònia, França o Espanya. Els jueus havien estat sovint el boc expiatori, en temps de crisi. Se'ls havia acusat al llarg de la història de "poble deïcida", el que havia matat Jesucrist; i de dedicar-se a la usura. A més, pel fet de ser jueus, no eren del tot alemanys, o francesos, o russos, i això els feia sospitosos de tots els mals. Als anys vint i trenta, l'Alemanya humiliada pel Tractat de Versalles i embogida per la inflació va empassar-se l'antisemitisme de Hitler.

"Les esglésies catòliques van fomentar de manera fervent l'antisemitisme des de feia 2000 anys, per tant quan Hitler va voler arribar al poder, per a ell fou molt útil utilitzar els jueus com a culpables de tot i això va aconseguir incendiar el seu poble" (Violeta Friedman).

A *Mein Kampf*, Hitler ja formulava l'antisemitisme com una de les bases de la seva política, justificada amb ínfules pseudocientífiques: els jueus eren paràsits que infectaven el cos social dels alemanys, la raça superior. La persecució va començar tan bon punt arribà al poder, el 1933. El 1939, quan va esclatar la Segona Guerra Mundial, 150.000 jueus havien fugit d'Alemanya, i el mig milió escàs que hi quedava havia de viure en guetos o en camps de concentració, desposseïts de la ciutadania. Però, encara llavors, l'odi nazi contra els jueus semblava "conformar-se" amb l'espoli i la degradació o l'expulsió. L'extermini, el genocidi, l'anomenada "solució final", va començar el 1941, i no se sap del cert si ja estava planificada d'abans o bé Hitler la va improvisar sobre la marxa. En tot cas, es va convertir en una obsessió, en una fúria.

Adolf Beltran (2000) *100 notícies d'un segle*. Barcelona, Pòrtic. Pàgs. 90-91.

Activitats

1. Què vol dir ser un boc expiatori?
2. Esbrina en què va consistir la humiliació del Tractat de Versalles.
3. Què és la inflació? A quines proporcions va arribar a l'Alemanya del anys 30 del segle XX?
4. Què és el *Mein Kampf*?
5. Investiga com és que a Espanya al segle XX, pràcticament no hi havia jueus.

BAMBI CONTRA HITLER

Qui no té al cap la inesborrable imatge de Bambi que Disney va deixar amb la seua pel·lícula de 1942? Amb ella en la retina, lligada a la innocència i a la infància, sorprendrà a molts descobrir que la vertadera història del xicotet cabirol va ser publicada en 1923 pensant en un públic adult, que el seu autor, l'austríac Felix Salten, traslladava a les seues pàgines els temors dels cercles jueus vienesos en aquells anys davant el creixent antisemitisme i que els nazis acabarien prohibint la novel·la en 1936, i cremant els seus exemplars, per ser «una al·legoria política sobre el tracte que es dona als jueus a Europa».

Per a reivindicar aquesta història, «bastant desconeguda» i que en el seu moment li va commoure profundament, el reconegut il·lustrador parisenc Benjamin Lacombe (1982) l'acompanya ara de manera magistral amb els seus llapis, aquarel·les, 'gouaches', pintures a l'oli, encunyats i desplegable en una nova i cuidada edició d'Edelvives, que recull el text original de Salten (1869-1945). «Toca el tema de l'antisemitisme sense parlar d'això -apunta l'artista francès-, ens fa sentir com se sent un oprimat, un poble perseguit, maltractat. En definitiva, què significa ser un apàtrida. I aqueixa temàtica, el pitjor de l'antisemitisme, parla de tota la nostra societat». D'ací la seua vigència, davant l'auge del racisme i els extremismes religiosos i feixistes, o el drama dels immigrants que es veuen obligats a deixar els seus països.

Felix Salten admirat per Stefan Zweig i Sigmund Freud, va formar part del moviment literari i artístic anomenat la Jove Viena (amb Karl Kraus o Arthur Schnitzler). Conegut pels seus llibrets d'opereta, guions de cinema, o crítiques en la premsa, Salten va publicar 'Bambi' en forma de fulletó en 'Neue Freie Presse' abans que apareguera com a llibre en 1923 a Viena, aconseguint un èxit immediat. En 1938, va fugir de l'assetjament nazi i es va refugiar a Zuric, on moriria l'octubre de 1945.

La pel·lícula de Disney, considera Maxime Rovere, que signa la introducció de la nova edició, no és una adaptació literal de la novel·la i sí «un cant d'amor i vida que pretén fer oblidar la tragèdia de la Segona Guerra Mundial (en la qual els EUA encara no s'havien implicat) mitjançant unes imatges captivadores». En canvi, en el 'Bambi' de Salten, lluny de ser un conte per a xiquets, «es percep un cert to que anuncia la catàstrofe, on les veus –les unes entremaliades o ingènues, les altres més madures o més serenes- es pregunten i es responen, com els cabirols en el gruix del bosc quan s'aproxima el caçador». Igual que molts seguidors d'Hitler eixirien a caçar jueus qualificant-los de rates i polls, convençuts que aquests eren l'origen de tots els mals i especialment de la crisi econòmica que va arribar després de l'humiliant tractat de pau de Versalles que Alemanya es va veure obligada a signar després de la derrota en la Primera Guerra Mundial. Aqueix bosc on Bambi ha d'aprendre a créixer entre perills, soledat i mort és el de l'escenari de l'Europa dels anys 20.

No obstant això, segons Rovere, Salten «no pretenia escriure un llibre militant», encara que el seu mentor fóra Theodor Herzl, líder del moviment sionista que proposava crear un Estat jueu a Israel.

A Bambi, que ve de l'italià 'bambino', el seu pare li porta a un lloc on podrà estar en pau, una terra promesa on criar als seus descendents, alguna cosa que recorda al poble hebreu guiat per Moisès (encara que Salten mai es va plantejar deixar Europa).

Anna Abella "Bambi contra Hitler". Levante. 11-1-2021. Adaptació de Cinescola.

Activitats

1. Quines similituds hi veus entre l'autor de *Bambi*, Felix Salten, i la Charlotte Salomon?
2. ¿Per què la temàtica de *Bambi*, és a dir, la persecució i l'opressió dels desvalguts té avui vigència, tal com es diu al text?
3. Qui se suposa que era el caçador que empaitava Bambi?

CONTRACAMP: ASPECTES DIDÀCTICS PER AL PROFESSORAT

Elements de debat i relacions que es poden establir

- L'Holocaust contra el poble jueu.
- Les polítiques racistes en els països ocupats pel Tercer Reich.
- El racisme i les neteges ètniques.
- El feixisme: origen i conseqüències.
- El poder de l'art, en aquest cas la pintura, com a forma de supervivència.
- La memòria històrica: fer present el passat.
- El cinema com a element de sensibilització artística, educativa i social.

Objectius formatius

- Conèixer l'extermini del poble jueu durant els anys de la Segona Guerra Mundial.
- Aproximar-nos al coneixement de la vida quotidiana durant la Segona Guerra Mundial.
- Reflexionar sobre els feixismes i les seves conseqüències.
- Entendre l'art com un element de supervivència davant les dictadures.
- Conèixer les doctrines racistes en el món contemporani.
- Analitzar el tractament de l'Holocaust des d'una biografia d'una víctima.
- Aproximar-se a l'estudi, a la crítica i l'anàlisi d'obres cinematogràfiques